

Prijepor o pobačaju: (ne)mogućnost dijaloga pokretâ Za izbor i Za život

GORDANA CERJAN-LETICA

Stomatološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Kneza Mislava 14, Zagreb 10000

E-mail: Gordana.Cerjan-Letica@public.srce.hr

UDK: 396:323.2

323.2:396

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1. svibnja 1997.

Reprodukcija je središte nekih od najvećih konceptualnih, moralnih, pravnih i političkih dvojbi u suvremenim društvima. Ona je također uporište djelovanja dvaju snažnih i suprotstavljenih društvenih pokreta: Za izbor i Za život. Koristeći sociologijsku teoriju o društvenim pokretima, kao opći sklop, i teoriju o mobilizaciji resursa, kao specifični pristup, autorica analizira strategije, politiku i djelatnosti tih pokreta u SAD-u i Hrvatskoj. Analiza uključuje ove elemente: (a) strategije/aktivnosti u stvaranju imidža i u odnosima s javnošću, (b) zakonodavnu politiku i djelatnost, (c) mobilizaciju članova i simpatizera/sljedbenika, (d) praktične akcije i aktivnosti pokreta Za izbor i Za život usmjerene postignuću međusobno suprotstavljenih ciljeva. Autorica uspoređuje američke društvene pokrete sa zamecima takvih hrvatskih pokreta.

Ključne riječi: POKRET ZA IZBOR, POKRET ZA ŽIVOT, POBAČAJ, MATERINSTVO, SAD, HRVATSKA

Pokret Za izbor (pravo na pobačaj i kontracepciju) neosporno je *najdramatičniji* feministički zdravstveni pokret; njegova dramatičnost samo potvrđuje činjenicu da svaka društvena akcija koja dotiče fenomen ljudske reprodukcije ima kontroverzne i emocionalne kulturne implikacije. "Stvaranje"¹, tj. začće, trudnoća i porod, na neki su način mistični kulturni kovčezici koji trajno u sebi nose neslućene metafizičke, religijske, moralne, medicinske, pravne i kulturne dvojbe o pravima i obvezama, dobru i zlu, poželjnom i nepoželjnom. Ali, prije svega, "stvaranje" je opterećeno snažnim strastima i osjećajima, što suzuje prostor za racionalnu raspravu ili kulturni konsenzus.

Dakle, ono što se autorici ovog teksta, te većini suvremenih žena i muškaraca, čini kao samorazumljiva formula za odnos žene, medicine, društva i države prema pobačaju - **SIGURAN, LEGALAN, RIJEDAK** - mnogima se može pričinjati kao ateističko bogohuljenje i feministička zavjera protiv života. Upravo zbog te okolnosti, tematika reprodukcijских prava dnevno potiče rast doslovce neprijateljskih pokreta: pokreta Za izbor i pokreta Za život (za ukidanje prava na pobačaj). Pošto se radi o jedinom feminističkom zdravstvenom pokretu kojemu je suprotstavljen klasični **kontrapokret**, u ovom ćemo tekstu analizirati oba.²

Stajališta o (ne)slobodi pobačaja

Argument početka života, (potencijalnosti) ljudske osobe i sukoba prava

° *Život fetusa počinje začćem* i stupnjeviti je proces te, stoga, između zigote i djeteta ne postoji diskontinuitet. Nikakva (moralno) značajna granica ne može biti ni trenutak rođenja, ni pomicanje, ni sposobnost za samostalan život. Budući da su fetus i dijete prema genetskom kodu, obličju, stupnju svijesti, osjetu bola jedno te isto biće, prostorni položaj unutar ili izvan

¹ Znakovito je što je sve do doba prosvjetiteljstva uporaba pojma "stvaranje" (i njegovih izvedenica: stvaralaštvo, stvaratelj, stvoriti itd.) bila striktno ograničena na svećenstvo, koje je te pojmove moglo vezivati samo uz Boga, Svevišnjega.

² Tekst je skraćena verzija opsežnije studije o ženskim zdravstvenim pokretima.

maternice ne utječe na prava fetusa; proizlazi da je svaki pobačaj ubojstvo kojeg treba zakonski spriječiti.

° Biti human u genetskom smislu, nije isto što i biti human u moralnom smislu. Fetus nije potpuna ljudska osoba, iako mu/joj možemo priznati "potencijalnost", čak i "svetost"; možemo mu/joj, kao trenutno osjetilnom biću, odobriti moralno poštovanje i emocionalne zahtjeve prema onima o čijoj brizi ovisi - prije svega prema trudnoj ženi. Međutim, u sukobu interesa fetusa i žene, ili bilo koje druge pune osobe, "prava aktualne osobe redovito pretežu nad pravima potencijalne osobe." (Petchesky, 1984:342).

Argument zakona s lošim posljedicama i područje privatnog morala

° Liberalna argumentacija podupire slobodu pobačaja jer zakon s više loših posljedica nego dobrih zapravo nije dobar zakon (usp. Singer, 1979:111-113). Kriminalizacija pobačaja ne ukida pobačaj nego ga seli u ilegalu, a žene izlaže riziku i nestručnoj intervenciji (Kurjak, 1993; Luker, 1985; Petchesky, 1990). Značajno je napomenuti da je riječ o protivljenju zakonskoj zabrani pobačaja a ne dokazivanju da je pobačaj dobar. Zakon ne mora nužno nametati moralno ponašanje, jer prisila na ispravno ponašanje može imati neželjene posljedice (npr. ugroženost zdravlja žene).

° U državi treba postojati socijalni i fizički prostor privatnosti u kojemu nema mjesta zakonskoj regulativi i u kojem je čovjek slobodan da radi što želi pod pretpostavkom da nikome ne škodi (Singer, 1979:112); spolnost sa svim posljedicama pripada toj sferi.

Argumenti prava i dužnosti

° Judith J. Thompson stajalište o slobodi pobačaja izvodi iz teorije o pravima i dužnostima. Ta teorija podrazumijeva neobvezu djelovanja i omogućuje opravdanje postupaka neovisno o njihovim posljedicama. "Zamisli, kaže ona, probudiš se jednog jutra i nađeš se u bolničkom krevetu, a u krevetu pokraj tebe leži čovjek bez svijesti na kojeg si ti nekako 'priključena'. Kažu ti da je taj čovjek poznati violinist s bubrežnom bolešću. Može preživjeti jedino ako njegov krvotok bude priključen na krvotok drugog čovjeka iste krvne grupe, a ti si jedina osoba čija krvna grupa odgovara. Zato te društvo prijatelja glazbe otelo, dalo izvesti operaciju spajanja i tako si ti sada tu. Budući da se radi o uglednoj bolnici, možeš, odlučiš li tako, pozvati liječnika i naložiti mu da te odvoji od violinista, no, on će tada sigurno umrijeti. S druge strane, ostaneš li s njim povezana (samo?) devet mjeseci, violinist će ozdraviti a tebe će odvojiti od njega ne ugrožavajući mu život" (prema Singer, 1979:113-114). Daljnja elaboracija temelji se na analogiji: ne svojom voljom (otmica/silovanje) žena je prisiljena devet mjeseci biti vezana uz drugo ljudsko biće (violinist/fetus) životno ovisno o njezinu tijelu. Situacija je nastala mimo volje žene, za nju je neočekivana i neugodna. Svakako bi bilo dobro i nesebično kad bi svoje tijelo (bubrege/maternicu) devet mjeseci dala na korištenje; odvajanje/pobačaj znači sigurnu smrt drugog ljudskog bića. Međutim, zaključuje Thompsonova, pravo na život violinista/fetusa ne uključuje pravo na korištenje tijela drugog ljudskog bića/žene.³

Argument kontrole vlastita tijela i moralnosti prakse

° Petchesky pravo žene na reproduktivne slobode smješta u područje moralnosti prakse. Ona drži da su moralna načela determinirana socijalnim uvjetima i konkretnim životnim situacijama u kojima se moralni sudovi donose. "Tako dugo dok će se trudnoća dogodati u ženskim

³ Sličnu analogiju Thompsonova koristi i za trudnoću do koje je došlo iz neznanja ili nepažnje - pošto je situacija proizašla mimo ženine volje, ne može je se moralno obvezati da nekome spašava život, iako bi to bio čin očite plemenitosti i dobrote (prema Singer, 1979:115).

tijelima, mijenjati njihova tijela i restrukturirati njihove živote, sve dotle neće biti ostvareni uvjeti u kojima žene ne bi trebale imati mogućnost sigurnog pobačaja i pravo na konačnu odluku" (Petchesky, 1979:360). Autorica naglašuje (1979:352-353) da je u konkretnoj situaciji i planiranoj životnoj projekciji potrebno razlikovati političku stranu problema (tko treba odlučiti) i moralnu stranu (je li pobačaj dobar ili loš). Osobni i kulturalni uvjeti "konstruiraju praktični moral, kao i praksu pobačaja" (Petchesky, 1979:383). "Kontrola vlastita tijela, koja uključuje pravo odluke da li, kada i u kojim uvjetima roditi dijete, nužni je uvjet jednakopravnosti žena (...) ne samo tjelesnog zdravlja i samoodređenja, već kontrole vlastita rada, seksualnosti i odnosa sa drugima" (1979:391; 1985).

Argument različitih moralnih kategorija

° Kristin Luker ovako zagovara pravo na pobačaj: pobačaj je moralno podnošljiv čin jer fetus i trudnica pripadaju "*različitim moralnim kategorijama*". Fetus nije stvarna beba ili osoba i zbog svog specifičnog stanja egzistencijalne ovisnosti o ženinom tijelu ima posebna (slabija) prava. Upravo na taj kritični način, fizička ovisnost fetusa čini ga različitim od onih koji su već rođeni. Stoga je pravo žene na izbor pobačaja jače od njegova prava čak i na život. (Luker, 1985:229-230).

Argument vrijednosti života (fetusa)

° Singer (1979:116-119) drži da slabost konzervativne argumentacije protiv pobačaja proizlazi iz naglašavanja posebnog statusa *ljudskog* života (bez obzira izvodi li se ta posebnost iz pripadnosti vrsti Homo Sapiens ili izjednačavanjem ljudskosti i osobe (racionalnog i svjesnog bića). Ako se protivljenje usmrćivanju temelji na činjenici da je neko biće pripadnik ljudske vrste (a dopušta ako to nije), onda to suprotstavljanje ima religijsko a ne moralno značenje. Ako ljudskim bićem smatramo osobu, što za fetus nije vjerodostojno utvrđeno, onda se ne procjenjuje da je fetus ljudsko biće i da ga se zbog toga ne smije usmrtili. Zato autor tvrdi da život fetusa ima istu vrijednost kao život neljudskog bića na istoj razini racionalnosti, samosvijesti, osjetilnosti itd. "Pošto fetus nije osoba, nema ni jednako pravo na život kao osoba. (...) pobačaj prekida jedan život koji svakako ima intrinzičnu vrijednost i zato ga ne smijemo olako shvatiti - ali bitni interesi žene imaju prednost pred rudimentarnim interesima fetusa. Čak iako je pobačaj izveden u uznapredovaloj trudnoći, iz razloga vrlo površnih, zapravo je teško osuditi abortus u društvu u kojem se mnogo razvijeniji oblici života kolju zbog okusa svoga mesa" (Singer, 1979:118).

Uzroci, poticaji i nastanak pokreta Za izbor

Možda je najkraće i najpreciznije određenje prirode spora "prava na izbor" i "prava na život" dala Susan Faludi (1991:414): "Sve težnje ženâ za obrazovanjem, radom ili bilo kojim oblikom samoodređenja u konačnici se svode na njihovu mogućnost da odluče, hoće li i kada, imati djecu. Zbog toga je razloga reproduksijska sloboda oduvijek bila najpopularnija točka svih feminističkih programa - i najsnažnije napadnuti cilj svih antipokreta." Kulturna autorica ženskih zdravstvenih pokreta Sheryl Ruzek ranih je sedamdesetih, objašnjavajući prijepore o pobačaju, naglasila da je motivacijska snaga toga političkog pitanja u činjenici što je ono "jasno i konkretno" (1978:18-27).

Iako borba za pravo na pobačaj i korištenje kontracepcije ima vrlo dugu povijest, koja se proteže kroz djelovanje prvog, drugog i trećeg feminističkog vala, tj. traje od kraja devetnaestog stoljeća do danas (Gordon, 1990.), pažnju ćemo usmjeriti na najnovije razdoblje. Sasvim precizno, točka početka djelovanja "trećeg vala" jest 22. siječanj 1973., kada je Vrhovni sud SAD-a konačno legalizirao pobačaj u sudskom sporu poznatom kao slučaj "Roe v. Wade".

Pošto se aktivnosti pokretâ Za izbor i Za život, koje su uslijedile, mogu razumjeti ako poznamo bit toga slučaja, ukratko ćemo ga opisati.

Jane Roe bila je mlada samohrana majka koja je željela, a zakonski nije smjela, izvesti pobačaj u Texasu. Postojeći je zakon pobačaj dopuštao jedino u slučaju medicinske indikacije, odnosno, ugroženosti života trudnice ili nerođenog djeteta. Savjetovano joj je da ode u neku od američkih država s liberalnijim zakonodavstvom, ali nije imala novaca za put i troškove pobačaja. Podnijela je tužbu Vrhovnom sudu, zatraživši ocjenu ustavnosti tekasaškog krivičnog zakona o pobačaju. Odvjetnica Sarah Weddington strategiju je optužbe zasnovala na tvrdnji da je Jane Roe zakonski uskraćeno **"temeljno pravo (...) da izabere kada i gdje će imati djecu"**. Vrhovni je sud presudio da je ustavno pravo žene na **PRIVATNOST** važnije od prava savezne države da uređuje pravo na pobačaj. Pošto američko zakonodavstvo djeluje prema načelu predsedana, to je spomenuti pravorijek ubrzo doveo do opoziva svih zakona kojima se pobačaj zabranjuje. Međutim, za razumijevanje prirode kasnijih strategijâ pokretâ Za izbor i/ili Za život valja, koristeći spoznaje medicinske sociologije, analizirati izvornu sudsku odluku. Ta se odluka, naime, **nije u biti zasnivala na pravu trudnice na izbor**, nego na njezinom pravu na privatnost, a stvarno je **pravo na izbor prepušteno - liječnicima**. Evo kako je Vrhovni sud obrazložio smisao donošenja odluke o legalizaciji pobačaja: "Ova odluka osnažuje pravo liječnika da medicinski postupak vodi prema svojoj profesionalnoj prosudbi do one točke gdje razni državni interesi pružaju uvjerljivo opravdanje za (zakonsku - op. G. C. L.) intervenciju. Sve do te točke, odluka o pobačaju u svim aspektima, inherentno i primarno, jest medicinska. Temeljna odgovornost za donošenje odluke mora počivati na liječniku." (vidi tekst presude: <http://www.caral.org/abortion.html>).

Iako je vodstvo feminističkog pokreta javnosti prikazalo odluku Vrhovnog suda kao priznanje prava ženama "na izbor", zapravo je pravo na izbor priznato liječnicima i medicini. Radilo se o promjeni sustava dominacije nad pobačajnim pravom: umjesto države i zakonske prisile, ozakonjen je sustav medicinske profesionalne dominacije.⁴ Iako je taj sustav bio znatno povoljniji od gotovo stoljeće duge prakse ilegalnog pobačaja, novi je sustav omogućavao pokretu Za život da traži "rupe u zakonu" te da različitim proceduralnim, sudbenim i administrativnim odlukama postupno ograniči stvarne mogućnosti žena da, kad moraju ili žele, prekinu trudnoću.

Budući da Vrhovni sud nije ozakonio pravo ženâ da odluče o pobačaju, nego pravo liječnikâ da donesu odluku, zagovornici zabrane usmjerili su se na stvaranje različitih legalnih, sigurnosnih, medicinskih, ekonomskih, psiholoških i emocionalnih prepreka za obavljanje pobačaja. Ostvarenje reproduksijskih prava u Americi, kao i svugdje, u prvom redu zavisi od odluka i ponašanja raznih ogranaka izvršne, zakonodavne i sudske vlasti, pa su i uvjeti za djelovanje pokreta Za izbor i Za život bitno ovisili o tome tko je vladao, tj. imao odlučujuću ulogu u Bijeloj kući, Kongresu i Vrhovnom sudu.

⁴ Sam sustav profesionalne medicinsko-liječničke dominacije nad pobačajnom praksom nije bio nikakav povijesni novum, pošto je sličan nadzor liječnika nad reproduksijskim pravima žena uspostavljen u Americi potkraj devetnaestog stoljeća, nakon duge prakse potpuno legalnog obavljanja pobačaja. Naime, gotovo puno stoljeće i pol temeljne su vrijednosti američke popularne i političke kulture bile nepovredivost "privatnosti" (prije svega privatnog vlasništva), poštivanje pojedinačnih "sloboda" i mogućnost "izbora". Medicinska praksa također je počivala na takvim vrednotama-načelima te se praktično svatko mogao, ne samo baviti liječenjem i proglasiti "liječnikom", nego slobodno imati "privatnu praksu", pa i obavljati pobačaje. Pošto je pobačajna praksa, kao uostalom i cijela medicina, počivala na iskustvenom znanju, to su većinu pobačaja obavljale babice. Situacija se naglo promijenila tek u drugoj polovici devetnaestog stoljeća pošto su feministkinje "prvog vala" počele zagovarati šire definiranje građanskih i reproduksijskih prava, koja su trebala obuhvatiti i pravo na odbijanje spolnih usluga muževima/partnerima.

Mobilizacija resursa

Mobilizacija resursa pokreta Za izbor i Za život mora se analizirati na različitim razinama i područjima: (a) stvaranje povoljnog javnog mnijenja i javnog imidža za djelovanje pokreta, (b) borba za zakonske i administrativne promjene, (c) mobilizacija aktivista i sljedbenika, te (d) mobilizacija za praktične akcija, tj. stvarnu ili metaforičku borbu za ciljeve pokreta.

Javno mnijenje i imidž: simbolična, ikonografska i diskurzivna djelatnost

Neprijateljski suprotstavljeni pokreti Za izbor i Za život izabrali su za vlastite nazive vrlo snažne metafore: "izbor" (jedan od ključnih pojmova američke demokracije i civilnog života uopće) i "život". Političke borbe za "život" ili za "izbor" djeluju puno uvjerljivije na javno mnijenje od eventualnog promicanja politike "za pobačaj i kontracepciju" ili "protiv pobačaja i kontracepcije". Prvi sukobi vodstava i ideologa dvaju oprečnih pokreta dogadali su se na području jezika (Rodman, 1987). Joseph Scheidler, vođa militantne udruge Pro-Life Action League, u knjizi "Zatvorenik: 99 načina zaustavljanja pobačaja" već je naznačio važnost "nadzora nad jezikom pobačaja". Time je samo potvrđena činjenica da u političkim pokretima jezik postaje izrazito politiziran: izbor riječi znači izbor (političke) strane.⁵ U tom se "udžbeniku" anti-pobačajne filozofije precizira: kad nastupaš pred novinarima "Rijetko koristi riječ 'fetus'. Koristi 'beba' ili 'nerodeno dijete'... Ne trebaš podleći njihovom riječniku... Oni će početi upotrebljavati tvoje riječi ako ih ti rabiš." (prema Faludi, 1991:405). Slična je logika i tzv. biblije anti-pobačajnog pokreta, knjige bračnog para Willke "Pobačaj: pitanja i odgovori": "Budimo, kad god je moguće, pozitivni. Mi smo za zaštitu nerođenih, hendikepiranih i starijih. Ako je moguće, nemoj prihvatiti negativnu oznaku 'protupobačajni'. Nema ništa negativno u činjenici da je netko za život. A njihova etiketa? 'Za pobačaj' je prihvatljiva; 'protiv života' je najbolja. *Nikada* ne koristi njihov pojam 'za izbor'. Ako to učiniš, svakako dodaj 'za ubojstvo' na kraju fraze." (1989:240). U literaturi, posterima, filmovima i javnim istupima vođa pokreta Za život, liječnici koji izvode pobačaje prikazuju se "ubojicama nerodne djece", "nasilnicima koji mlade žene izlažu neizrecivom teroru", "kvazisilovateljima koji žene prisiljavaju na pobačaj" da bi "izmamili novac i vozili limuzine" (Faludi, 1991:406). Vodstva mreže udruge Za život već su, sredinom osadesetih, angažirala za promicanje svojih ideja vodeće tvrtke za odnose s javnošću i oblikovanje imidža. Strategija oblikovanja imidža je konceptualno vrlo jednostavna: fetus je trebalo simbolično javno "oživiti", dati mu osobnost, ime, volju, osjećaje, te, po mogućnosti, pravnu osobnost. Willkeov "udžbenik" podučava članove pokreta da svoje mišljenje, govore li o fetusu, iskazuju korištenjem "humanističkih pojmova" kao što je "ovaj mali čovjek" i frazama "mjesto boravka" kad se govori o majci. "Maternica je bolja riječ od 'uterusa', nosi poruku ljubavi, topline i sigurnosti. 'Maternica' je usko povezana s 'majkom' i navodi da 'maternica je postala grob' (igra riječi: "the womb has become a tomb", op. G. C. L)" (Willke 1989:241).

Klasičan primjer tog tipa strategije jest čuveni film *Tih krik* (Silent Screem), koji je prikazivao "život" i "smrt" dvanaest tjedana starog "nerodenog djeteta", tj. fetusa.⁶ Dr. Bernard Nathanson, autor *Tihog krika* - u kojem je jedini tih lik samo majka - opisuje fetus kao "malog vodenjaka", dijete u "intrauterinom izgnanstvu". Susan Faludi drži da je strategija postupanja s fetusom kao subjektom, a majkom kao svojevrsnom "eko-činjenicom", dala ozbiljne negativne

⁵ Tu tezu obrazlaže i Luker: "U odnosu na oblik života koji postoji između začeca i porodaja, odlučiti se za riječ "fetus" ili za riječ "beba", znači napraviti političku prosudbu. Izraze pro-aborcionisti i anti-aborcionisti obje strane drže suviše ograničenima za opći opis svojih aktivnosti, kao i termine pro-life i pro-choice pokreti. Za te izraze nedvosmisleno tvrde da zapravo predstavljaju posrdne etikete koje koristi druga strana." (1985:2).

⁶ Ženski je pokret odmah reagirao snimanjem filma "Dosta je šutnje" (Silent No More), ali je recepcija filma bila slabija i utjecaj na javnost manji (Rodman, 1987:147).

rezultate, pošto su liječnici, pravnici, pa i neki pravosudni organi počeli doista raspravljati o fetusu kao samostalnom subjektu koji postoji "izvan" majke (1991:421). Sveobuhvatnu feminističku analizu i kritiku cijelog metaforično-simboličnog diskursa pokreta Za život, Faludi je sažela: "Protupobačajna ikonografija u posljednjem desetljeću prikazuje fetus, ali nikada majku. U literaturi, fotografijama, filmovima i drugoj promidžbi pokreta, cijelo 'nerodeno dijete' lebdi u bestjelesnoj maternici. Fetus je svjesno, čak živahno malo dijete, dok je majka pasivna, njegovo bezlično i nepokretno 'okruženje'. Fetus je stanovnik, majka je njegovo privremeno smjestilište. Jedan od komiteta prava-na-život čak je tiskao 'dnevnik nerođenog djeteta' u kojem se fetus-vunderkind nada kako će se 'zvati Kathy' i razmišlja o cvijeću." (Faludi, 1991:421).

Pokret Za izbor nije, također, stajao prekrizanih ruku. Pošto je ipak najveći dio medija bio i jest za pravo izbora, to je u prvoj fazi, sve do početka devedesetih, vladalo uvjerenje da je najbolja promidžbena strategija pružanje šansi zastupnicima kontrapokreta da javno iznose svoje stavove. Smatralo se da su ti stavovi toliko zastarjeli, primitivni i glupi, da će ih demokratski i liberalno osviješćena javnost jednostavno spontano prepoznati kao takve i odbaciti.⁷ Na neki način, s protupobačajnim pokretom postupalo se kao s vrstom srednjovjekovnog virusa prema kojem se treba odnositi kao i prema svakoj virusnoj bolesti: ne raditi ništa ili pružati tzv. potpurnu terapiju. Ta se strategija pokazala uglavnom uspješnom. Naime, nakon dvadesetak godina intenzivnih javnih kampanja, ogromnog novca investirano u promidžbenu djelatnost, pa i velike političke potpore koju je pokret Za život uživao, rezultati istraživanja javnog mišljenja pokazuju da je javnost na strani - prava na izbor (Luker, 1985; Rodman, 1987; Petchesky, 1990).

Objektivno teški uvjeti za djelovanje pokreta Za izbor, ipak su prisilili vodstva i aktiviste pokreta da radikaliziraju retoriku. Pojmovi koji su se pritom najčešće koristili bili su "protupobačajni ekstremisti", "protupobačajni teroristi", "protupobačajne ubojice" i "protupobačajni fanatici". Uporabu tih pojmova preporučuje i Leslie Sebastian, glavna strateginja pokreta Za izbor, u stalnoj web-site rubrici "Experts Reply", u kojoj dnevno odgovara na e-mail pitanja zainteresiranih za problematiku reprodukcijских prava (vidi: <http://www.georgemag.com/ask/answer.html>).

Zakonodavna i administrativna djelatnost

Zbog različitih recepcijskih i interesnih perspektiva od 1973. do danas, dva su pokreta vodila ogorčenu zakonodavnu bitku za proširenje ili osporavanje reprodukcijских sloboda. Ta je bitka značila pripremu novih zakonskih prijedloga, podnesaka Vrhovnom sudu, te, što je najvažnije, sustavno lobiranje među donositeljima administrativnih, zakonskih i/ili sudskih odluka. Sustav lobiranja tehnički je olakšan razvitkom e-maila i interneta, pošto vodstva i aktivisti danas mogu web-site upućivati ne samo kako pisati obična pisma i telefonirati donositeljima odluka, nego im mogu podastirati e-mail adrese i skice poželjnih pisama.

Ogorčena borba za svaki glas u Senatu, Kongresu ili Vrhovnom sudu prisilila je vodstvo pokreta Za izbor da istraži vrijednosna usmjerenja neposrednih donositelja odluka (predsjednika i predsjedničkih kandidata, kongresmena, guvernera, senatora, sudaca itd.) pa čak i njihovih bračnih partnera, djece i bliskih prijatelja. Iskustva, razvijena tehnologija, strategija i taktika lobiranja feminističkog pokreta često su odlučujuće prevagnuli u borbi za sprječavanje donošenja ustavnih amandmana, zakona i/ili sudskih odluka koje bi sasvim osporile postignuća "Roe v. Wade". Intenzitet zakonodavne borbe dvaju pokreta najbolje pokazuje podatak da je

⁷ Isti je stav imala autorica ovog teksta kad je, svojedobno, napravila i objavila intervju s dr. Willkcom. Nevelika zagrebačka feministička zajednica tiskanje intervjua dočekala je s ambivalentnim reakcijama, većina je držala da je na taj način prolajferski pristup dobio nepotrebno istaknut prostor.

od 1973. do 1997. tematika pobačaja bila 25 puta pred Vrhovnim sudom, a tematika kontracepcije 4 puta; sudski sporovi uglavnom su se odnosili na pokušaje pokreta Za izbor da proširi reproduksijska prava ili na pokušaje pokreta Za život da ih smanji ili sasvim dokine (vidi: <http://www.ppfa.org/ppfa/court.html>).

Dugoročne strategije djelovanja pokreta

A. Pravno ograničavanje pristupa pobačajnim službama. Ograničavanje pristupa žena pobačajnim službama ima u Americi tri temeljna oblika: (a) stvaranje ekonomskih prepreka, tj. ukidanje javnog financiranja pobačaja, (b) smanjenje raspoloživih službi koje pružaju pobačajne usluge, i (c) uporaba nasilja. Pošto se nasiljem bavimo kasnije, ovdje ćemo ukratko opisati dva preostala oblika.

Nakon legalizacije pobačaja zastupnici "života" shvatili su da je ukidanje prava na "izbor", tj. privatnost pobačaja, teško ostvarivo, pa su se usmjerili k pokušaju sužavanja praktičnih mogućnosti za ostvarenje tog prava. Prvi veliki zakonodavni uspjeh postignut je već 1976., kad je Kongres usvojio tzv. Amandman Hyde i izdatke za pobačajne usluge izuzeo iz javnog, obvezatnog sustava osiguranja Medicaid, kojeg savezna vlada jamči ljudima s niskim dohotkom. To je praktično značilo da žene iz najsiromašnijih društvenih slojeva, u kojih je prevalencija pobačaja najviša⁸, više ne mogu dobiti pobačajne usluge besplatno, osim u slučaju ugroženosti života ili, u nekim državama, kad je začecé posljedica silovanja ili incesta. Svi pokušaji predstavnika pokreta Za izbor da pred Kongresom i/ili Vrhovnim sudom ukinu spomenuti amandman, bili su neuspješni. Presude su uvijek slijedile istu logiku: liječnik može odlučiti o pravu žene na pobačaj, ali država nije dužna snositi troškove privatne ženine/liječnikove odluke. Riječju, pravo na privatnost pobačajne odluke uključuje i obvezu privatnog plaćanja.

B. Pobačajna prava maloljetnica. U nekoliko sporova pred Vrhovnim sudom pojavljivali su se oprečni zahtjevi o obvezi liječnika da prije provođenja pobačaja pribavi suglasnost jednog ili obaju roditelja maloljetnice. Trenutno su u SAD-u zakonodavna rješenja različita; čak 19 saveznih država od liječnika traže pribavljanje "obaviještenog suglasja" barem jednog roditelja maloljetnice. To je, prema ocjeni pokreta Za izbor, apsolutno neprihvatljivo jer: (a) prisiljavaju maloljetnice da zbog pobačaja putuju u liberalnije države, (b) dovodi do odgađanja čina pobačaja i povećanja zdravstvenih rizika za maloljetnicu i (c) suprotno je praksi da maloljetnice sudjeluju u donošenju mnogih medicinskih odluka koje su važnije za njihovo zdravlje od pobačaja.

C. Pobačajna prava nakon prvog tromjesečja trudnoće. Već u slučaju "Roe v. Wade" pravo na "izbor" ograničeno je na prvo tromjesečje trudnoće i saveznim državama dopušteno je da nakon istjeka toga razdoblja slobodu pobačaja limitiraju ili sasvim ukinu. Iako se oko 91 % abortusa ionako provodi do 12. tjedna trudnoće, pokretu Za izbor legalizacija prava "poslije prvog tromjesečja" postala je simbolično važnom. Naime, shvaćeno je kako vodstvo pokreta Za život slijedi strategiju "sitnih koraka", tj. strategiju *postupnog ograničavanja* prava na pobačaj. Brojne sudske odluke sankcionirale su slijedeće: savezne države mogu potpuno zabraniti pobačaj samo ako je medicinski jasno da fetus-dijete može preživjeti bez "boravka" u utrobi trudnice. Činjenica što je pokret Za izbor, unatoč svim promjenama u Bijeloj kući, pravosuđu i Vladi, uspio spriječiti načelno ukidanje prava na pobačaj nakon prvog trimestra, može se smatrati velikim uspjehom.

⁸ Treba naglasiti da u usporedbi s drugim razvijenim zemljama, SAD, s oko 1,600 milijuna pobačaja godišnje (što čini oko 30 % svih trudnoća), imaju pobačajne stope pet puta veće nego što su, primjerice, u Nizozemskoj ili Norveškoj (Forrest, 1987).

D. Informacijske i psihološke prepreke. Zakonodavni psihološki rat vodstava oprečnih pokreta uključuje, primjerice, prijedlog o zabrani navodnih pobačaja zbog "odabira spola djeteta" ili "kontrole rađanja" - za što su se založili predstavnici pokreta Za život. Iako se dobro zna da se u razvijenim zemljama pobačaji te vrste vrlo rijetko obavljaju, predstavnici pokreta Za život vide u tako formuliranom ograničenju šansu za naknadno tumačenje zakona. Kao oblik posebnog psihološkog pritiska, koriste se i rezultati tzv. znanstvenih istraživanja (npr. "potvrđena" povezanost učestalosti pobačaja i raka dojke). Konačno, u doba procvata reganizma, američka je vlada ograničila sve oblike državne pomoći za istraživanja povezana s kontrolom začeća ili prekidom trudnoće.⁹ Posebnu ulogu imala su "pravila začepljenih usta" (gag rule), kojima su liječnici bili prisiljeni da ženama uskrate svaku obavijest o mogućnostima abortusa.

Aktivistkinje, sljedbenice i praktične akcije

Kristin Luker definira aktiviste kao one koji "rade posao" - nazivaju ljude da im kažu da napišu pismo, cirkuliraju peticije, pišu upute glasačima kako i za koga glasovati, upozoravaju sljedbenike tko su im "prijatelji i neprijatelji". Aktivisti uobličuju i definiraju pokret i za njih ciljevi pokreta imaju najsvetije značenje (Luker 1984:249-250).

Osnovna je karakteristika da su aktivisti oba pokreta, gotovo bez izuzetka, žene i da ih je mnogo manje nego što bi se moglo zaključiti prema njihovom utjecaju.¹⁰ Ta značajka je, vjerojatno, jedino zajedničko što imaju aktivistice pokreta Za izbor i pokreta Za život. Analizirane socijalne varijable pokazuju dijametralne razlike u životnim stilovima oprečnih skupina:

Prihodi. Nasuprot četvrtini aktivistica pokreta Za izbor (API) gotovo polovica aktivistica pokreta Za život (APŽ) ima godišnji obiteljski prihodi manji od 20.000\$; prihodi trećine API jest 50.000\$, a toliko privređuje obitelj svake sedme APŽ.

Obrazovanje. Oko 40 % API ima neki poslijediplomski ili tome odgovarajući profesionalni stupanj. APŽ znatno su lošije obrazovane - 10 % ih je završilo srednju školu ili manje od toga, 30 % nikada nije završilo koledž, a samo 6 % jesu pravnice, liječnice ili doktorice znanosti.

Zaposlenost. Zahvaljujući tipu i razini obrazovanja, API su zaposlene kao menadžerke u prestižnim profesijama, vlasnice su manjih tvrtki ili izvršne upravljačice u velikim tvrtkama. APŽ jesu domaćice (čak i one rijetke s visokim obrazovanjem i profesijama prekidaju zaposlenje kad se udaju), malo ih je s vlastitim prihodima, a ostvaruju ih u tradicionalno ženskim zanimanjima (medicinske sestre, učiteljice, socijalne radnice).

Bračni status. U braku nije 37 % API, a 21 % APŽ. Aktivistice pokreta Za život ranije se udaju i ranije rađaju prvo dijete od troje, koliko ih prosječno imaju (petina ima petero ili više djece, 16 % sedmero ili više). API ima prosječno između jednog i dvoje djece (trend prema jednom djetetu).

Religioznost. 80 % APŽ su katolkinje (58 % ih je odgojeno u katoličanstvu, 15 % je konvertiralo iz protestantizma a 3 % iz judaizma), 9 % su protestantice, 5 % nema vjerskih osjećaja, 1 % su židovke. API u 63 % slučajeva izjavljuju da nemaju religijskih osjećaja, 22 % drže da su neodređeno protestantice, 3 % su židovke, a 9 % izjavljuje da imaju neku vlastitu osobnu religiju (20 % ih je odgojeno u katoličkim obiteljima, 42 % u protestantskim, 15 % u židovskim). Međutim, iako sama pripadnost vjeri čini veliku razliku u skupinama aktivistica, najveća razli-

⁹ Prema izjavi Williama Wilsona, prvog Reaganova ambasadora u Vatikanu, američka politika financiranja vodećih organizacija UN-a za planiranje obitelji promijenila se, ne bez velikih otpora, pod utjecajem Vatikana. Vatikan, naime, nije podržavao programe tih organizacija. Vidjeti "Time International", 26. 8. 1991., no. 34.

¹⁰ U ovom dijelu teksta većinom se oslanjamo na opsežno istraživanje Lukerove (1984:158-215).

ka utvrđena je u važnosti uloge vjerskih osjećaja: 3/4 API tvrde da je formalna religija za njih nevažna ili potpuno irelevantna i 80 % nikada ne odlazi u crkvu. APŽ izjavljuju da im je vjera važna u životu - 69 %, a dodatnih 22 % - da im je vrlo važna; takvi su stavovi izrazito kolerirani s njihovim ponašanjem jer ih polovica posjećuje crkvu redovito jednom tjedno, 13 % i češće, a samo 2 % nikada ne ide u crkvu.

Ukratko, u obiteljima pripadnica pokreta Za život dominiraju tradicionalni odnosi među spolovima i muškarci imaju prestižnije i financijski vrednovanije društvene uloge; takav im se način života "isplati", u njemu nalaze smisao i zadovoljava ih. Aktivisticama pokreta Za izbor pristupačni su muški resursi i nisu zadovoljne položajem drugorazrednih građanki, koji proizlazi iz podjele na javni svijet (rada) i privatni svijet (doma) (Luker 1984:202). Žene kojima su ljudski resursi isti kao muškarčevi traže da se materinstvo shvaća privatnim diskrecijskim izborom. Ženama kojima nedostaju takvi resursi ograničene su mogućnosti na tržištu rada; one žele da se materinstvo prizna najvažnijom stvari koju žena može postići, njezinom primarnom, neizbježnom i "prirodnom" ulogom. Obje strane politiziraju svoje oprečne kolektivne identitete i životne projekte (usp. Taylor, 1997).

Intenzitet angažmana aktivistica

Aktivistice pokreta Za život znatno su angažiranije - "stranački" rade najmanje 10 sati tjedno, većina 30-40 sati; toliko su se angažirale aktivistice pokreta Za izbor prije ozakonjenja pobačaja. Većina API angažirano je najviše 5 sati tjedno, a većini je to dio profesionalnih aktivnosti.

Karakteristika je američke političke kulture da male skupine, s vrlo čvrsto formiranim stavovima o nekom društvenom pitanju (nedovoljno zanimljivom širokoj političkoj javnosti), mogu imati nerazmjerno velik utjecaj.¹¹ Usko područje političkog rada te skupine pretvaraju u glasačke prioritete, što je za apstinirajuće izborno ponašanje Amerikanaca velika prednost (Luker 1985:223). Pošto su takvi glasači izuzetno motivirani za glasovanje, upravo zbog promicanja "jedine teme" koja ih politički zanima (single-issue politics), njihovo mišljenje odlučnije je od mišljenja neredovitih glasača. Osim toga, pristalice pokreta za život glasove konkretnom kandidatu daju ili ne daju, isključivo prema njegovu stavu o pobačaju, a ne prema njegovu ukupnom političkom programu.

Nove aktivističke tehnologije. Za klasični politički aktivizam od odlučujuće su važnosti slobodno vrijeme, informacije, prijevozno sredstvo i novac (Luker 1985:219). Pomanjkanje nekog od navedenih resursa isključuje iz konvencionalnog političkog života određene društvene skupine, osobito domaćice, manje obrazovane, ljude bez iskustva u lokalnoj ili nacionalnoj politici, riječju prosječne nositeljice aktivnosti Za život. Međutim, djelatnice pokreta Za život na vrijeme su usvojile nove obrasce političkog rada - osobito nove tehnologije telekomunikacije, koje su omogućile da se političke aktivnosti "*provode kod kuće*", o čemu je već bilo riječi.

Organizacije pokreta Za život, kojemu su aktivistice i sljedbenice značajno siromašnije od pripadnica političke konkurencije, redovitim malim članarinama/donacijama, koje se automatski skidaju s bankovnih računa, osiguravaju stalni novac, "majčino mlijeko svake politike" (Luker 1985:222). Sredstva se, osim toga, prikupljaju tombolama i prodajom kolača, što nikako ne govori o sjajnom materijalnom stanju skupinâ. Autorica zaključuje da njezino istraživanje, kao i vrlo temeljita kontrola financijskog poslovanja pokreta Za život (što je provodi opo-

¹¹ Suprotno raširenom mišljenju, u vrijeme kad je pitanje pobačaja postalo predmetom predsjedničke kampanje u SAD, u istraživanju glasačkih političkih prioriteta, među ponuđenih dvadeset najznačajnijih političkih tema, pobačaj je zauzeo predzadnje mjesto (zadnje je osvojilo "pomilovanje" predsjednika Nixona). Inflacija, državna potrošnja, nacionalno zdravstveno osiguranje itd. pokazale su se temama kojima biračko tijelo daje presudnu važnost (vidi: Luker 1985:218).

zicija), suprotno svim očekivanjima, nije pokazalo da su zagovornici "života" na lokalnim i regionalnim razinama materijalno zbrinuti, iako veliki nacionalni komiteti pripadaju najbogatijim političkim organizacijama (1985:222-223).

Uporaba nasilja

Ozračje opće nesnošljivosti i fanatizma, koje nužno stvaraju simbolizam, retorika i ikonografija pokreta Za život, prenose se u "duše i srca" stotina tisuća i milijuna sljedbenika, simpatizera i "sljedbenika savjesti" pokreta, a od 1977. ta se ogromna energija pretvara u otvoreno nasilje prema trudnicama koje namjeravaju napraviti pobačaj, te prema institucijama i profesionalcima koji pružaju usluge. Treba kazati da je politiku nasilja u Americi znatno lakše ostvariti nego li u Europi, jer se više od 95 % pobačaja obavlja u zasebnim, specijaliziranim "pobačajnim klinikama". Analizu dvadesetogodišnjeg nasilja nad institucijama i pojedincima napravila je Kathy Watkins, koristeći podatke National Abortion Federation (1993): "Od 1977. protivnici "izbora" izveli su više od tisuću akcija nasilja nad davateljima pobačajnih usluga; napadi su se odvijali bacanjem bombi, paljevinama, prijetnjama ubojstvom, kindapiranjem, fizičkim napadima, pucnjavama i invazijama na klinike. U istom razdoblju uzrokovali su više od pet tisuća prekida rada, blokirali su pristupe klinikama, prijetili miniranjem, slali neprijateljske poštanske poruke, prijetili telefonskim pozivima i demonstrirali." (vidi: <http://www.choice.org/issue.violence.fact.html>).

Randall Terry, bivši trgovac rabljenih automobila, osnovao je Operaciju spasa (Operation Rescue), najveću i najmilitantniju organizaciju pokreta Za život, kad je bio star samo 26 godina, i odmah najavio akcije sramoćenja, uznemirivanja, zastrašivanja, prokazivanja i izludivanja liječnika koji izvode pobačaj.¹² Radikalne riječi bile su tek pretekst za zbiljsko nasilje. U križarskom pohodu na pobačajne klinike ubijeno je pet liječnika a najveći je publicitet dobilo ubojstvo dr. Davida Gunna 10. ožujka 1993. na Floridi; ubojstvo je izvedeno nakon višegodišnje demonizacije. Randall Terry javno se suprotstavio žaljenju nad smrću dr. Gunna, proglasio ga ubojicom nerođenih i izjavio da treba zapravo oplakivati tisuće djece koje je liječnik ubio.¹³

Pobačaj i politika u Hrvatskoj devedesetih godina

Bez odgovarajuće empirijske logistike hrvatska "pobačajna scena" teško se može sustavno istražiti. U idućem dijelu teksta pokušat ćemo zacrtati pravac buduće preciznije analize i koncentrirati se, prije svega, na elemente pokreta Za život i Za izbor koji iskaču iz opisane američke matrice.

Iako se čini da je pravni status pobačaja isti (aktualni zakoni u obje zemlje omogućuju legalan i stručno izveden prekid trudnoće), bitno je drukčiji širi društveni, kulturni i politički prostor. Točka početka rasprave, a i sama povijest prava na pobačaj, različita je. Izuzetno liberalan zakon o pobačaju (Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece, NN, 18/78), donesen u Hrvatskoj 1978., nije bio rezultat političke pobjede ženskih grupa, koje su u to vrijeme tek sricale prva slova feminističke abecede, nego je "odozgo" donesen pravni propis iz općeg kataloga socijalističkih ciljeva.¹⁴ U općoj se javnosti takav zakon nije doživio kao "nužni uvjet integriteta i autonomije žena", nego kao mogućnost da se kontrolira rađanje, žene oslobode za rad izvan kuće u kontekstu ekonomske nužde, te da se standard obitelji ne narušava većim brojem djece. Zakon je samo slijedio postojeću raširenu

¹² Mimi Hall, Abortion Foes Target Doctors, USA Today, 5 February 1992., 3A.

¹³ Garry Mitchell, Abortion Shooting, Associated Press, 11 March 1993.

¹⁴ Činjenica je da Zakon o zdravstvenim mjerama ... donesen u vrijeme komunizma, nosi svojevrsnu hipoteku - javno zagovaranje načela spolne ravnopravnosti i jednakosti u Hrvatskoj danas se redovito etiketira kao ostavšina bivšeg režima (vidjeti: Cerjan-Leticia i Majić-Trzun, 1995).

praksu pobačaja. Zdravstvena edukacija o fiziologiji reprodukcije nije bila odgovarajuća. Pravo javnosti pojedinaca kršćanske provenijencije nije bilo ni zamislivo.

Dakle, u vrijeme donošenja Zakona o zdravstvenim mjerama... i neposredno nakon toga, zbog razloga koji su daleko izvan dometa ovog teksta, nisu slijedile reakcije protivnika pobačaja. Urušavanjem komunističkog režima počeli su se čuti prosvjedni glasovi utemeljitelja pokreta Za život. Usvajanje Ustava RH bila je prva prilika za mobiliziranje resursa pokreta, ali njihov je društveni utjecaj bio isuviše malen da bi dobio političke koncesije. Međutim, vrh Crkve u Hrvata zahtijevao je, ne javno, nego preko "delegata", da odredba o "nepovredivosti ljudskog života od trenutka začeća" bude ustavno utvrđena. U jednom off the record razgovoru saznali smo da je "delegat" prihvatio objašnjenje radne grupe koja je pisala Ustav, da takva odredba postoji samo u Republici Irskoj. Prihvatio je kompromisno rješenje u članku 21.: "Svako ljudsko biće ima pravo na život. U RH nema smrtne kazne." (U takvoj odredbi obje su strane našle elemente za neke buduće pregovaračke položaje: liberali u činjenici da fetus još nigdje nije definiran kao potpuno ljudsko biće, a pogotovo ne kao osoba koja ima pravne zahtjeve, a kršćani u zagovoru "evanđelja života" (Ivan Pavao II., 1995) kao osnove za daljnje revandikacije. Izjava kardinala Kuharića u jednom intervjuu pomaže da to razumijemo: "Ja sam kršćanski realist. Optimizam može biti i iluzoran, a pesimizam pak nije kršćanski. Prihvaćam situaciju kakva jest, na nju gledam s vjerom da će Bog učiniti da zlo ipak ne bude imalo zadnju riječ."¹⁵

Religijski simbolizam. Za razliku od zapadnih skupina Za život - koje usprkos očitim dokazima uporno tvrde da im aktivnosti nisu primarno vjerski utemeljene¹⁶ - hrvatske skupine najčešće su ambivalentne prema nijekanju religijske provenijencije djelovanja, prije svega zato što ih amnestira opći revivalizam vjerske prakse i njezina poželjnost. Međutim, zajedništvo u vjerovanju ima izuzetne praktične učinke - simpatizeri pokreta lako se mogu "unovačiti" prije i nakon (a nerijetko i za vrijeme) vjerskih obreda.

Biologijski redukcionizam. Vodeći hrvatski teolozi i mnogi liječnici znanstvenim dokazima potkrjepljuju kršćanska stajališta "o svetoj vrijednosti ljudskog života od samog početka do njegova kraja". Tvrdi se da suvremena znanost pouzdano zna da ljudski život počinje začetom; pošto zigota posjeduje nedvojbenu i jedinstvenu ljudski genotip nema više nikakve dvojbe da je riječ o ljudskoj osobi s prirodnim pravom na život.

Materinski revivalizam. Zagovornici pokreta Za život naglašavaju da su rađanje i podizanje djece ono prema čemu žene imaju privilegirani položaj i svrhu ("dostojanstvo žene"); materinstvo nije socijalna uloga ili odnos, nego primarna, urođena svrha ženskog života. Majčinstvo je definirano životom fetusa pa je pobačaj nenormalan, čak subverzivan prema ženskoj vječnoj prirodi.

"Demografska obnova". Teme kontracepcije, začeća, pobačaja i rađanja smještaju se u kontekst populacijskog menadžmenta. Izrazito nepovoljna demografska slika Hrvatske koristi se za križarski rat protiv slobode pobačaja, koji se, uz kontracepciju, drži osnovnim razlogom sve manjeg broja rođene djece. Povećanje nataliteta namjerava se provesti stimuliranjem "velikih sustava rađanja", tj. obitelji s velikim brojem djece.

"Eklekticizam" pristupa. Najčešći pristup pokreta Za život jest eklektički - primjenjuju se sve opisane formule i diskursi, pa samo od obrazovanosti aktivista ovisi koliko će biti dosljedan. Sjajna ilustracija eklekticizma u pristupu, diskursu i lobiranju političara jest video-uradak "Hrvatska se odriče pobačaja" (potpisuju ga izdavač Obiteljski centar iz Slavonskog Broda i sponzorira Human Life International). Film je namijenjen, prije svega, donositeljima političkih odluka, ali i javnosti, koju se upozorava na punu odgovornost u glasovanju za odgova-

¹⁵ "Večernji list", 7. 8. 1993.

¹⁶ Matricu R. Petchesky koja se sastoji od religijskog simbolizma, biologijskog redukcionizma i materinskog revivalizma (1984:336-345), proširili smo, da bi bila adekvatnija hrvatskoj situaciji, još "demografskom obnovom" i "eklekticizmom" pristupa.

rajuće zastupnike.¹⁷ Autorica ovog teksta ne može odoljeti da ne prepriča kako, koristeći neupitnost autoriteta liječničke profesije, Lisec objašnjava saborskim zastupnicima zašto se djeca ne rađaju prije devetog mjeseca gestacije (kad su već potpuni ljudi i u fazi embrija!). Držeći na dlanu sićušnu plastičnu figuru djeteta s potpunim ljudskim obličjem veličine nekoliko centimetara, potresenim glasom dr. Lisec veli, po prilici, ovo: "Sigurno se pitate zašto onda majka ne rodi ovoliko bebicu. Ne može je roditi jer nema tako minijaturnih dudica, pelenica, odjeće. Mama bi tako malešnu bebu mogla i *zagubiti!*"

Borba za zakon: akcije i reakcije

U razdoblju nakon donošenja Ustava osnovane su udruge kojima je jedini cilj (bio) borba protiv pobačaja i kontracepcije, ali i mnoge ženske grupe, ne specijalizirane isključivo za reproduktivna prava. Koliko se vidi, jedino grupa B.a.B.e.¹⁸ sustavno reagira u situacijama kad im se čini da je sloboda reprodukcije ugrožena, okupljajući ženske grupe feminističke i liberalne orijentacije. Isti tip koalicije primjenjuju i skupine Za život kojima se, prema potrebi, pridružuju stranke konzervativnog usmjerenja. U svakom slučaju, riječ je o relativno malom broju aktivista, i s jedne i s druge strane, iako je broj pristaša i sljedbenika mnogo veći - što je obrazac identičan američkoj situaciji.

Pokreti Za život i Za izbor nisu, kao što smo vidjeli, u istim povijesnim fazama. Ta situacija uvjetuje različit intenzitet političkog angažmana: pristalice "izbora" donekle su relaksirane jer im to dopušta postojeća legalnost pobačaja (fenomen kojeg Lukerova naziva "paradoksom uspjeha", 1984:216), a protivnici pobačaja znatno su mobiliziraniji jer još nisu postigli nikakav značajan uspjeh; njihova aktivnost povratno reaktivira pristalice izbora (vidi tablicu 1.). Osnovni cilj legalističke i administrativne djelatnosti domaćeg pokreta Za život jest spomenuti Zakon o zdravstvenim mjerama ..., njegovo aboliciranje, kroz razne oblike građanskih zahtjeva i protesta, zahtijevaju već sedam godina (vidi tablicu 2.).

Hrvatska zakonodavna, sudska i izvršna vlast, do sada, nije uvažila argumente protivnika pobačaja,¹⁹ iako su sve predstavke, prema saborskoj dokumentaciji, označene kao "vrlo hitno".

¹⁷ Glavni narator u filmu, dr. Lisec, kaže: "Dok Hrvatska državna vlast osuđuje na smrt i jedno jedino, pa i tek začeto dijete, to zapravo znači da ona vodi rat protiv Isusa Krista, jer je On rekao da što god učinimo jednome od najmanje braće, da to Njemu činimo. (...) Krvave ruke imali su ne samo oni koji su Isusa Krista pribijali na križ, nego i oni koji vikaše: 'Raspi ga, Raspi!'. (...) Krvave ruke bi imali ne samo oni koji bi raznim instrumentima sjekli nerodeno djeteta na komadiće ili izdavali abortivno sredstvo, nego i oni koji bi glasovali za njegovo ubijanje. (...) Kakve su ruke i savjest onih koji ne iskorištavaju svoje položaje u organima vlasti da bi zaustavili rat protiv nerodne djece? (...) Preživjet će samo one obitelji i oni narodi koji budu živjeli prema Božjem redu i Božjem zakonu, a ne prema uputama lažnih bogova koji se zauzimaju za ubijanje nerodne djece i za razne druge nemoralnosti." (vidi: navedeni video-film).

¹⁸ B.a.B.e. - Grupa za ženska ljudska prava, "strateška feministička grupa za afirmaciju i implementaciju ženskih prava", među svojim temeljnim ciljevima navodi područje reproduktivnih prava, uključujući pravo na reproduktivno zdravlje i na odluku kada i s kim radati i podizati djecu.

¹⁹ Ustavni sud Hrvatske, na sjednici održanoj 12. rujna 1991., u svezi s osporavanjem ustavnosti Zakona o zdravstvenim mjerama ... zaključio je: "s obzirom da se osporenim zakonom uređuju odnosi koji višestruko utječu na ostvarivanje nekih temeljnih sloboda i prava čovjeka, utvrđenih Ustavom RH, i da se rješenja koja on sadrži ne mogu ocjenjivati samo s ustavno-sudskog aspekta, Sud je odlučio da prijedloge dostavi Saboru na odgovor." (Ustavni sud, broj: U/I-60/1991.).

U svezi s Đapićevim prijedlogom Zakona o zabrani pobačaja, ministar zdravstva uputio je Vladi RH mišljenje, u kojem predloženi Zakon ocjenjuje protivnim suvremenim europskim zakonodavstvima. Obavještava Vladu da je Ministarstvo zdravstva pripremlilo "novu grupu zakona koja sveobuhvatno predlaže mjere smanjenja broja pobačaja, planiranja obitelji, umjetne oplodnje i sterilizacije. Smatramo da samo ovakvo cjelovito rješenje može biti dugoročno. Vlada RH treba odlučiti da li pripremljene zakone Ministarstvo zdravstva treba staviti u proceduru zajedno sa Prijedlogom Zakona zastupnika gospodina Đapića." (Ministarstvo zdravstva, klasa: 011-01/96-01/119; urbroj: 534-01-96-02).

Na taj proceduralni neuspjeh aktivisti pokreta Za život reagirali su proširenjem strategije i počeli su lobirati osobno članove Sabora pismima, peticijama i već spomenutim promidžbenim filmom, distribuiranim na brojne adrese svih koji imaju utjecaj na donošenje političkih odluka i oblikovanje javnog mnijenja.

Tablica 1.

Predstavke, peticije, prosvjedi za očuvanje prava na pobačaj u razdoblju 1991.-1997.

♥ Savez žena Hrvatske*, Savez samostalnih sindikata Hrvatske - Ženska sekcija i Nezavisni savez žena, jest za zadržavanje Zakona o zdravstvenim mjerama ... jer "... je to pravo jedno od osnovnih ljudskih prava pojedinke/pojedinca na autonomiju vlastite osobe ..." (upućeno Ustavnom sudu RH).

1. srpnja 1991.

♥ B.a.B.c s Autonomnom ženskom kućom, Centrom za žene žrtve rata, Kućom Rosa, SOS telefonom, Ženskom infotekom, Ženskim studijima, Antiratnom kampanjom Hrvatske, Ženskom grupom "Trešnjevka", Homo - Tara - Pula, Suncokretom - Rijeka, Ženskom radionicom Arijadnom - Rijeka, Građanskim odborom za ljudska prava - Poreč, Dalmatinskim odborom za afirmaciju žena, Dalmatinskim odborom za solidarnost, Dalmatinskim komitetom za ljudska prava, Ženskom grupom - Split, Centrom za mir, nenasilje i ljudska prava, Klubom žena - Pakrac, GORS-SDU-om, ŽIG-ASH-om, Forumom žena - SDP-a, smatraju da prijedlog novog zakona o pobačaju, u odnosu na važeći, ograničava postojeća ženska prava jer uvodi institut savjetovanja i "skraćuje se rok za legalan pobačaj" - peticija Vladi i Saboru RH (potpisano 20.000 osoba).

Lipanj 1995.

♥ B.a.B.c., 25 grupa i međunarodnih mreža organizacija, te 348 osoba izražavaju zabrinutost zbog povrede ženskih ljudskih (reproduktivnih) prava u Hrvatskoj.

27. siječnja 1996.

♥ B.a.B.c. "smatraju da će Nacionalni program demografskog razvitka kao i novi zakoni usklađeni s njim" ugroziti reproduktivna prava žena - (letak).

6. veljače 1996.

♥ B.a.B.c., s Autonomnom ženskom kućom - Zagreb, Centrom za žene žrtve rata - Zagreb, Klubom žena - Pakrac, Suncokretom - Rijeka, Ženskom grupom Centra za mir, nenasilje i ljudska prava - Osijek, Ženskom grupom - Lošinj, Ženskom grupom - Poreč, Ženskim studijima - Zagreb, u svezi s prijedlogom zastupnika Đapića, traže pravo na slobodan izbor pri rađanju djece kao osnovno i temeljno žensko pravo - (izjava javnosti Hrvatske).

Siječanj, 1997.

♥ B.a.B.c. sa Ženskom kućom - Zagreb, Centrom za edukaciju i savjetovanje žena, Centrom za žene žrtve rata - Zagreb, Klubom žena - Pakrac, Suncokretom - Rijeka, Ženskom grupom Centra za mir, nenasilje i ljudska prava - Osijek, Ženskom grupom - Lošinj, Ženskom grupom - Poreč, Ženskim studijima - Zagreb, Dalmatinskim komitetom za ljudska prava, Dalmatinskim odborom za afirmaciju žena, Grupom za direktnu zaštitu ljudskih prava, Electrom - ženskim umjetničkim centrom, Gym-Aidom - Slavonski Brod, Inicijativom za 3. sektor, Institutom za istraživanje tranzicije k demokraciji, Magnum Cartom - centrom za promicanje ljudskih prava, SOS telefonom, Ženskom radionicom "Otvorena vrata" - Split, drže da tribina "Pobačaj u hrvatskom zakonodavstvu" (u organizaciji studentskog časopisa "Pravnik" i EMSA-a) ima namjeru utjecati na javno mnijenje o pobačaju u negativnom smjeru - (izjava javnosti).

Travanj 1997.

Izvor: Dokumentacija grupe B.a.B.c

*** Dokumentacija Sabora RH**

Tablica 2.

Predstavke za ukidanje prava na pobačaj podnesene Saboru, Vladi i Ustavnom sudu RH u razdoblju 1990.-1997.

♣ Hrvatski pokret za život i obitelj upućuje inicijativu za donošenje Zakona o prestanku važenja Zakona o zdravstvenim mjerama "(...) prema kojemu je dopušteno, na zahtjev žene, uništavanje nerođenih ljudskih života."

29. listopada 1990.

♣ Peticija građana Valpova da se "... zakonom potpuno zaštiti svaki ljudski život od začeća do prirodne smrti, bez obzira na način kako je došlo do začeća ..."

8. veljače 1991.

♣ Dr. Antun Lisac zahtijeva da se "... zakonom zabrani svaki pobačaj i potpuno zaštiti život svakog čovjeka sve od začeća pa do prirodne smrti" te da se "zabrani svaki abortus bez obzira na način kako je došlo do začeća ..." (pismo potpredsjedniku Sabora).

24. travanj 1991.

♣ Građani Niko Karabaić i dr. Antun Liseć traže ukidanje postojećeg zakona pozivajući se na čl. 21 Ustava RH.

Svibanj 1991.

♣ Hrvatski pokret za život i obitelj traži ukidanje Zakona, pozivajući se na čl. 21 Ustava.

30. svibanj 1991.

♣ Pro Vita, dr. Antun Liseć predstavnik Human Life Internationala i Svjetske federacije liječnika koji poštuju život, upozorava da se "... i dalje oduzima život nerođenoj djeci ..." (pismo zastupnicima HDZ-a).

24. lipanj 1991.

♣ Mjesna zajednica Vetovo i Pro Vita traže "najhitniju zabranu svakog oduzimanja života nerođene djece od začeća nadalje, bez izuzetka i trajno".

31. srpanj 1991.

♣ Pro Vita, dr. Antun Liseć, predstavnik za Hrvatsku i Istočnu Europu Svjetske federacije liječnika koji poštuju život i predstavnik Human Life Internationala i 87 pripadnika III. brigade, III. bataljuna, III. pješadijske čete Zbora narodne garde, jer "... kada se državna vlast (...) odriče nerođene djece, to je gore nego da se odriče hrvatskog teritorija!"

3. listopada 1991.

♣ Pro Vita, Župni ured Sv. Anc. Bjelovar, župnik Vinko Gregur i 455 župljana, "... za obranu života nerođenih (...) a protiv smrti i ubijanja."

15. siječnja 1992.

♣ Kardinal Franjo Kuharić u ime Biskupske konferencije i osobno, zahtijeva da se Zakon o zdravstvenim mjerama ... "hitno dokine i zamijeni novim. Za nas vjernike taj je zakon protužbožji i protučovječji." (upućeno predsjedniku Sabora i Saboru RH).

4. svibnja 1992.

♣ Franjevački samostan u Bjelovaru i 131 vjernik župe Sv. Antuna, traže zabranu "... vršenja genocida nad nedužnom nerođenom djecom".

31. siječnja 1992.

♣ Dr. Antun Liseć traži usklađivanje Prijedloga Zakona o zdravstvenoj zaštiti i Prijedloga Zakona o zdravstvenom osiguranju s dokumentom Zbora za nauk vjere Donum vitae (upućeno zastupnicima Sabora).

9. svibnja 1993.

♣ Hrvatsko katoličko društvo prosvjetnih radnika*, Hrvatsko katoličko liječničko društvo, Hrvatsko književno društvo Sv. Ćirila i Metoda, Marijina Legija, Odjel za obitelj Caritas Zagrebačke nadbiskupije, Pokret krunice za obraćenje i mir, Centar za duhovnu pomoć, Veliko križarsko bratstvo, Obiteljski centri - Slavonski Brod i Zadar, Hrvatski pokret za život i obitelj, Hrvatski populacijski pokret, Društvo "Hrvatska žena", jer proturječi Ustavu.
14. srpnja 1994.

♣ Zastupnik Ante Đapić, temeljem čl. 21 i čl. 62 Ustava RH, podnosi Prijedlog zakona o pobačaju, kao zakonski okvir za zabranu pobačaja.
Siječanj 1997.

Izvor: Dokumentacija Sabora RH

*** Dokumentacija Ministarstva razvitka i obnove**

Ono što jasno razlikuje američku i hrvatsku "pobačajnu scenu" jest da sljedbenici pokreta Za život - iako abortus uzimaju kao bitnu determinantu političkog ponašanja - ipak svoje glasačko ponašanje ne formiraju u istom smjeru. Hrvatska stranka prava izvela je sondiranje biračkog tijela lansiranjem prijedloga za zakonsku zabranu pobačaja početkom predizborne kampanje za Županijski dom Sabora RH i lokalnu samoupravu, ali ono nije dalo političkih profita²⁰, a predsjednik Sabora izjavio je da neki zastupnici predlažu nekvalitetne i besmislene zakone s jedinom namjerom da senzibiliziraju javnost.²¹ Slabi izborni rezultati i drugih konzervativnih i desnih stranaka, koje implicitno ili eksplicitno podupiru ukidanje prava na pobačaj, također argumentiraju tezu da pripadnici pokreta Za život razdvajaju svoje opće političko ponašanje od biračkoga.

Dosad se u Hrvatskoj nije potvrdilo da predanost i strastveni angažman malih skupina s jakim stavovima, kao što su djelatnici pokreta Za život, može imati nerazmjern utjecaj na opću javnost (Luker, 1984:218). Politički prioriteti u Hrvatskoj pitanja su mira, suvereniteta, tranzicije, siromaštva, zapošljavanja itd., pa javnost, najvjerojatnije, ne drži pobačaj presudno značajnim političkim pitanjem. Međutim, stavovi javnosti svakako su sličniji stavovima skupina Za izbor - 70 % građana načelno podupire slobodu pobačaja. Iako bez empirijskih dokaza, mislimo da opća javnost ne podržava slobodu pobačaja zato što pravo na "kontrolu tijela" drži pretpostavkom samoodređenja žene, nego su u tome presudni socijalni razlozi (neimaština, nezaposlenost, osjećaj da se djeci ne može osigurati budućnost, promidžbena a ne stvarna podrška države itd.).

Mobilizacija muškaraca i profesionalnih elita

Za Hrvatsku je specifična dominantna uloga muškaraca u pokretu Za život. Uz iznimku dr. Ružice Čavar, sve druge ključne osobe jesu muškarci. Prema metodološkom napatku Lukerove da važnost unutargrupne uloge odgovara medijskoj ekspanziranosti (1984:254), zaključujemo da su ključne osobe pokreta Za život dr. Antun Lisec i don Ante Baković.²²

²⁰ Prema riječima predlagatelja zakona i predsjednika stranke Ante Đapića, jedino mjesto koje je HSP dobila u Županijskom domu Sabora rezultat je tajnog koaliranja s HDZ-om, što, prema trenutnim interpretacijama nije zakonski zabranjeno, iako je etički upitno.

²¹ "Tjednik", 25. travnja 1997.

²² Prema dokumentaciji "Vjesnika" samo u razdoblju 1994.-1995. s don Bakovićem je u najtiražnijim tjednicima i dnevnicima objavljeno 14 intervjua, od kojih niti jedan nije manji od cijele novinske stranice. Baković je nezaobilazan gost mnogih TV i radio emisija, ljubimac novinara, koji za njega tvrde da je medijski otvoren i provokativan. U međuvremenu je pokrenuo i vlastite novine "Narod", u kojima su ponajvažnija pitanja reprodukcije, demografske i duhovne obnove.

Hrvatski pokret Za život nije uspio proizvesti tzv. zvijezde pokreta (ugledne javne osobe koje svojom popularnošću i nastupom uvjerljivo djeluju na javnost, iako nisu aktivisti). Fenomen don Ante Bakovića mogao bi se odrediti kao fenomen tzv. antizvijezde, osobe koja radi "u korist vlastite štete".

Značajna uloga muškaraca karakteristika je samo ranih faza pokreta, međutim, u kontekstu hrvatske političke kulture (kao i svih tranzicijskih zemalja) nerazmjerno veliko sudjelovanje muškaraca u političkom i javnom životu opće je obilježje. Samo naizgled paradoksalno, domaća rasprava o pobačaju čini se muškim poslom!

Neuspjeh u konvencionalnoj političkoj areni aktivisti pokreta Za život učinkovito su namjestili u području "simbolične" borbe. Psihološki pritisak bio je uspješan u mobilizaciji profesionalne elite jer su, sasvim točno, pripadnici pokreta Za život ocijenili da su zdravstveni radnici kritični segment na koji se može utjecati. Katolički liječnici promptno su osnovali profesionalnu udruhu koja podupire zabranu pobačaja i institucionalizira priziv savjesti za neobavljanje toga zdravstvenog zahvata. Dok većina liberalnih liječnika šuti ("paradoks uspjeha?") drugi su se prilagodili "mekom" i "tvrdom" načinu.

"Meki" položaj. Neki vodeći hrvatski ginekolozi simboličnu su razinu diskursa prilagodili onome što misle da se od njih očekuje. Primjerice, liječnik koji je 1993. u znanstvenom časopisu tvrdio: "Problem se zapravo ne sastoji u određivanju trenutka kada počinje ljudski život, već u utvrđivanju časa kada vrijednost toga života počinje dobivati prevagu nad svim drugim argumentima, uključivši zdravlje, sreću i udobnost buduće majke." (Kurjak, 1993:14), u državnim novinama 1997. izjavljuje: "Osobno sam za restriktivnije mjere, a nakon svega što sam spoznao o ranom životu, ne bih dozvolio pobačaj nakon sedmog tjedna trudnoće."²³ Istoga dana u intervjuu kršćanskom listu kaže: "Hrvatska nužno mora imati restriktivnije zakone, inače će započeti proces izumiranja. Moramo shvatiti da uništavamo ljudski život. Ja kao čovjek ne mogu mirno gledati začeto dijete kojem se nakon nekoliko tjedana oduzima život... Kultura života traži da svaki život prihvaćamo odgovorno i s ljubavlju. Samo ćemo se tako svi zajedno boriti za spašavanje biološkog integriteta života našeg naroda."²⁴ "Meki" pristup uključuje i samoinicijativno organiziranje savjetovanja za žene koje su zatražile prekid trudnoće s ciljem da se u njih "izazove ljubav prema djetetu".²⁵

"Tvrđi" položaj. Ravnatelj bolnice Sestara milosrdnica u Zagrebu pokrenuo je seriju zabrana prekida trudnoće zbog socijalnih indikacija, čemu su se kasnije pridružile bolnice u Splitu, Zadru i Vinkovcima. Naredbom Ministarstva zdravstva bolnice su morale nastaviti poštovati aktualni zakon i ponovno davati usluge pobačaja. Sami liječnici komentirali su pojedinačne odluke tih bolnica, tj. njihovih ravnatelja, kao političko dodvornništvo.²⁶

Ne zna se jesu li emocionalna i zastrašujuća retorika pokreta Za život i samoinicirane restrikcije, odnosno "psihološke prepreke" koje je uveo ginekološki ceh, doista presudile ili je postignut utjecaj na reproduktivno ponašanje, ali u Hrvatskoj se zadnjih godina stopa pobačaja neprekidno smanjuje. No, nastavlja se i pad stope porođaja. Sociologijski je provokativno po-

²³ "Vjesnik", 9. veljače 1997.

²⁴ "Glas koncila", 9. veljače 1997.

²⁵ "... u bolnici "Svcti Duh" (...) smo zadnjih godina zabilježili doista zanimljiv podatak. Naime, na poticaj ravnatelja, naša je klinika uvela *obvezno* (naglasila G. C. L.) savjetovanje za žene koje su se tog dana prijavile za prekid trudnoće. I sâm često sudjelujem u takvim razgovorima u kojima ženi nastojimo pomoći ili pružiti drugo rješenje te je razuvjeriti argumentima ili izazvati ljubav prema djetetu. Prvi put u javnosti iznosim podatak koji očituje i rezultate naših izlaganja. Naime, prije tih razgovora u našoj je klinici godine 1994. učinjeno 3.106 pobačaja a 2.874 porođaja. Broj pobačaja 1996. pao je na 1.767, što je smanjenje za više od 33 posto. Istodobno je porastao broj porođaja na 3.116, koliko je bilo prošle godine." (intervju u "Glasu koncila", 9. veljače 1997.).

²⁶ "On (ravnatelj bolnice Sestara milosrdnica, op. G. C. L.) neka svoje predrasude liječi u svojoj privatnoj bolnici. Novinari su digli buku, ali rezultata nema, što samo potvrđuje da je cijela garnitura ljudi, prodajući farsu o brizi za žene, prihvatila konzervativni trend u želji da se dočepa blizine moćnog vrha. (...) Priče o natalitetu i pogubnim posljedicama za ženu vrlo su providne jer se ispod svega krije želja za skupljanjem političkih poena." (anonimni liječnik iz istoimene bolnice u razgovoru s novinarkom, "Vjesnik", 1. prosinca 1991.).

većanje udjela spontanih abortusa, što sigurno ima više veze s klasifikacijom pobačaja i ambivalentnim stavom ginekologa, nego li s naglim fiziološkim pogoršanjem zdravlja trudnica (podaci u: Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 1995. godinu).

Nezahvalno je okušavati se u predviđanju daljnje pobačajne kontroverzije u nas, ali ne možemo odoljeti da ne pokušamo iznijeti predviđanje. Čini nam se da iz dosadašnje analize proizlazi ovo: da je hrvatska državna vlast doista željela ukinuti slobodu pobačaja (a očito nije), imala je za to do sada brojne prilike. Priroda motiva upravo takve odluke svojom kompleksnošću ne dopušta sažetu elaboraciju, no, razlozi sigurno nisu bili ti koje aktivistice i sljedbenici pokreta Za izbor držve temeljnim ženskim pravom - pravo na kontrolu vlastita tijela. Odgovor političkog vrha na aktualnu raspravu jest paket vezanih zakona (o planiranju obitelji, prekidu trudnoće, asistirajućoj reprodukciji i sterilizaciji), napisanih još lipnja 1995., koji uskoro ulaze u saborsku raspravu. Pobačaj na zahtjev žene i nadalje će biti dopušten do isteka desetog tjedna trudnoće; novost predstavlja institut obvezatnog savjetnika - između liječnika, socijalnog radnika i vjerskog djelatnika žena će moći izabrati odgovarajućeg savjetnika, te sama donijeti "promišljenu i odgovornu odluku". Restrikcije u odnosu na važeći zakon jesu pribavljanje pristanka roditelja za maloljetnice i pravo liječnika na "priviz savjesti". Kao i do sada, žena plaća punu cijenu pobačaja na zahtjev.

Pretpostavljamo da će zastupnici većinske stranke podržati prijedlog "svoje" Vlade, ne samo zbog željezne stranačke stege i ne zato što su liberalni u odnosu prema položaju žene u društvu, nego upravo obrnuto - zato što su tradicionalni. To je paradoks ili specifičnost domaće scene. Insistira li se, u ovom općem kulturalnom referendumu, na funkciji materinstva kao prirodnoj biti žene, istodobno se naglašuje i komplementarna muška uloga. Od tradicionalnog se muškarca očekuje da bude glavni hranitelj obitelji, osiguravatelj obiteljskog standarda - rodi li mu žena previše djece, prestane li raditi i donositi "drugu plaću", koliko će muškarca moći zadovoljiti tradicionalnu matricu? Stoga će zastupnička odluka proizaći iz elementarne životne logike i računice, pred kojom staju stranačka stega i političko dodvoravanje. Ne mislimo da neće biti nikakvih dvojbi - stanovitu nelagodu može predstavljati susret poželjne vjerske i crkvene savjesti s masovnim osjećajem krivice pretežitog dijela državnih dužnosnika koji su religijsko obraćenje doživjeli tek nedavno. A recepcija novog zakona? Opća javnost bit će vjerojatno zadovoljna; ni jedna od aktivistički suprotstavljenih strana neće dijeliti taj osjećaj: pristalice "izbora" predviđene promjene doživjet će kao smanjenje prava, pristalice "života" nikako neće zadovoljiti samo institut savjetovanja, tj njegova funkcija psihološke barijere. Mogu li uopće oni koji fetus smatraju djetetom, pobačaj ubojstvom a materinstvo najvažnijom ženinom zadaćom, i oni za koje je materinstvo diskrecijsko pravo a pobačaj prijeko potreban uvjet da bi uistinu tako i bilo - uopće postići bilo kakav kompromis? Ne mogu.

LITERATURA

- Cerjan-Letica, Gordana i Majić-Trzun, Dubravka (1995) Društveni položaj i prava žena, u Lj. Čučić (ur.) **Demokratske slobode u Hrvatskoj (prilog raspravi)**. Zagreb: Europski pokret Hrvatska.
- Faludi, Susan (1991) **Backlash: The Undeclared War Against American Women**. New York: Doubleday.
- Forrest, J. D. (1987) Unintended Pregnancy Among American Women, **Family Planning Perspectives**, 19(2).
- Gordon, Linda (1990) **Woman's Body, Woman's Right: Birth Control in America**. New York: Penguin Books.
- Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 1995. godinu** (1996) M. Ljubičić i M. Kuzman (ur.), Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.
- Incidents of Violence and Disruption Against Abortion Providers** (1993). Washington D. C.: National Abortion Federation.
- Ivan Pavao II (1995) **Evangelium vitae**. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

- Kurjak, Asim (1993) Novorođeni i njegova prava. **Encyclopaedia moderna** 41(1):13-18.
- Luker, Kristina (1985) **Abortion and the Politics of Motherhood**. Berkeley: University of California Press
- Petchesky, Rosalind P. (1990) **Abortion and Woman's Choice: The State, Sexuality, and Reproductive Freedom**. Boston: Northeastern University Press.
- (1985) Abortion in the 1980s: Feminist Morality and Women's Health, in E. Lewin, V. Olesen (eds.) **Women, Health, and Healing**. New York: Tavistock Publications.
- Rodman, Hyman, Sarvis, Betty and Bonar, Joy (1987) **The Abortion Question**. New York: Columbia University Press.
- Ruzek, Sheryl (1978) **The Women's Health Movement**. New York: Praeger Publishers.
- Singer, Peter (1989) **Practical Ethics**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Taylor, Verita and Whittier, Nancy (1997) Collective Identity in Social Movement Communities, in S. M. Bucchlerm and F. K. Cylke, Jr. (eds.) **Social Movements: Perspectives and Issues**. Mountain View: Mayfield Publishing Company.
- Dr. & Mrs. J. C. Willke (1989) **Abortion: Questions and Answers**. Cincinnati: Hayes Publishing Company.

THE CONFLICT ABOUT ABORTION: IMPOSSIBILITY OF DIALOGUE BETWEEN THE PRO-CHOICE AND PRO-LIFE MOVEMENTS

GORDANA CERJAN-LETICA

Faculty of Dental Medicine, University of Zagreb

Reproduction is the locus of some of the most pressing conceptual, moral, legal and political quandaries in contemporary societies. It is also the locus of the two powerful and conflicting social movements: pro-choice and pro-life. Using the sociological theories of social movements as a general framework, and a theory of resource mobilization as a specific approach, the author analyzes strategies, policies and activities of the movements in the USA and Croatia. The analysis includes the following elements: (a) image-making and public-relation strategies/activities of the movements, (b) law-making policies and activities, (c) mobilization of the members and supporters for the movements, (d) practical actions and activities of pro-choice vs. pro-life movements to achieve their conflicting goals and objectives. The author compares the American social movements and the seeds of the Croatian ones.